

UN STUDIU MONOGRAFIC INEDIT DESPRE ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar **Valentin TOMULEȚ**

E-mail: tomulețvalentin@yahoo.ro

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4696-2064>

Universitatea de Stat din Moldova

Monografia elaborată de Liliana Rotaru, doctor în științe istorice, conferențiat universitar, atestă seriozitate științifică, constituind o dovadă certă că numai investigațiile profunde și de durată pot aduce claritate și limpezime în abordarea unor probleme majore legate de o tematică extrem de interesantă și, în același timp, puțin cercetată, așa cum este cea propusă de autoare. Confuziile și mistificările care s-au statornicit în perioada ideologizată și reduționistă a istoriografiei din spațiul est-european sunt combătute în lucrare prin argumente științifice documentate, autoarea fiind convinsă cu fermitate că numai astfel se poate ajunge la adevărul istoric.

Actualitatea tematicii și a problematicii dezbătute în cadrul studiului monografic este evidentă și presupune, în primul rând, un mecanism al „schimbării paradigmelor” în analiză și interpretare, respectiv modificarea sistemului de criterii folosit în aprecieri raportate la obiectivitatea inerentă a istoriei. Pornind de la datele istorice, majoritatea culese din surse arhivistice autentice și inedite, identificate în diverse fonduri ale Agenției Naționale a Arhivelor, Direcției Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, Filialei ANA din Tiraspol, Arhivei Academiei de Științe a Moldovei, arhivelor Universității de Stat din Moldova și Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, precum și în două arhive din Ucraina, și supunând aceste date unor analize minuțioase, autoarea reușește să aprofundeze spectrul problematicii abordate. Interpretarea faptelor istorice este una critică, autoarea stăruind să pună în lumină informații de o reală valoare științifică, să exploreze cât mai deplin câmpul faptelor. Astfel, problema pusă în discuție a fost analizată evolutiv, izvoarele fiind integrate în contextul evenimentelor și faptelor ce vizează ingineria națională și socială în învățământul superior din RSS Moldovenească.

Materialul factologic a fost expus, așa cum este firesc într-o lucrare academică, în baza *metodei structurale* de concepere a realităților istorice, metodă ori-



Liliana ROTARU. *Inginerie națională și socială în învățământul superior din RSS Moldovenească.*

Chișinău: Lexon-Prim, 2025. 945 p.

entată exclusiv în cadrul sistemului cercetat, ceea ce presupune o aprofundare a modelului de cunoaștere a tematicii, ajungându-se la o corelație dialectică dintre analiză și sinteză, atât de necesare unei cercetării istorice originale.

Principiile științifice în baza cărora a fost expus materialul factologic și metodele de cercetare aplicate au facilitat studierea temeinică și analiza critică a izvoarelor și a literaturii monografice. Concluziile sunt strict argumentate și rezultă organic din analiza materialului studiat.

Autoarea fundamentează o nouă direcție de cercetare în domeniul istoriei naționale prin analiza procesului de transformare a învățământului superior din RSSM într-un mecanism de *inginerie națională și socială*, prin investigarea modului de transplantare și instrumentalizare a sistemului sovietic de învățământ superior în RSSM, precum și a contextului istoric care a dus la implementarea acestor politici în școala superioară din RSSM și la transformarea acesteia într-un mecanism de inginerie națională și socială. De asemenea, sunt puse în discuție instrumentele de inginerie națională și socială aplicate în învățământul superior

din RSSM, interpretarea politicilor și strategiilor de construcție națională și socială, precum și examinarea modului de implementare a politicii lingvistice sovietice și a impactului acesteia etc.

Conținutul lucrării reflectă un tezaur de documente inedite descoperite de autoare de-a lungul anilor, documente care au fost valorificate în articole, studii, în numeroase rapoarte prezentate la conferințe, simpozioane și congrese naționale și internaționale, fiind ulterior sintetizate în studiul monografic analizat.

Lucrarea cuprinde patru capitole structurate în 15 paragrafe, finalizate cu concluzii la fiecare capitol, concluzii generale și recomandări, bibliografie, abrevieri și adnotare, care evidențiază complexitatea problemelor puse în discuție, fiind scos în evidență caracterul lor original și inedit.

În *Introducere*, este argumentată actualitatea și importanța temei de cercetare, precizat scopul și obiectivele cercetării, fundamentată ipoteza și metodologia cercetării, stabilită noutatea științifică și originalitatea temei investigate, evidențiate rezultatele principale obținute pentru știința istorică, determinată valoarea teoretică și aplicativă a cercetării, prezentat rezumatul compartimentelor lucrării. Autoarea determină locul cercetării în preocupările științei naționale și internaționale, face o analiză critică a istoriografiei problemei cu scopul de a evalua gradul de cercetare a temei în lucrările publicate. În cadrul examinării lucrărilor supuse analizei este respectat principiul cronologic, stabilind că problema abordată în cercetările sale nu a fost supusă investigațiilor nici în istoriografia din perioada Războiului Rece, nici după destrămarea URSS și deschiderea accesului la izvoarele de arhivă sau aplicarea unor metodologii științifice moderne.

Autoarea relevă că lucrările istoricilor, sociologilor, filosofilor și ale cercetătorilor din alte domenii, care pun în discuție diferite aspecte ale temei de cercetare, i-au susținut efortul de identificare a premiselor creării unei școli superioare de tip sovietic în RSSM și de implementare a politicilor naționale și sociale ale regimului comunist în învățământul superior din RSSM, de contextualizare și analiză a proceselor și fenomenelor care au însoțit transformarea și funcționarea sistemului de învățământ superior ca mecanism de inginerie națională și socială în RSSM, de comparare a modurilor de acțiune a instrumentelor de inginerie națională și socială la nivel unional și republican, de identificare a specificului implementării și a rezultatelor obținute în școala superioară din RSSM etc. Tot în acest compartiment, autoarea face o analiză detaliată a izvoarelor inedite care au stat la baza cercetării, conservate de-a lungul timpului în arhivele nominalizate anterior.

În Capitolul I, intitulat *Politici de indigenizare și proletarizare a corpurilor studentești ale școlii superioare din RSSM*, este analizată componenta socială a politicii sovietice în domeniul învățământului superior și modul în care regimul comunist a exploatat condițiile politico-economice și social-demografice din RSSM pentru a transplanta și implementa politici specifice sovietice de inginerie națională și socială în învățământul superior din RSSM. Este reconstituit procesul etapizat de construcție națională și socială a contingentelor de studenți în școala superioară din RSSM, sunt identificate contradicțiile dintre politicile oficial declarate ale autorităților comuniste și practicile de formare a studențimii, evidențiate intențiile reale ale regimului de a crea contingente eterogene din punct de vedere etnic, lingvistic, social, după nivelul de studii și cultură generală, care să favorizeze apariția unei intelectualități de tip sovietic în RSSM și care să formeze fundamentul social și politic al regimului în republica unională. Sunt bine argumentate concluziile despre abilitatea regimului de a alterna și complementa instrumentele unei reglementări sociale oficiale ale accesului în școala superioară din RSSM cu cele ale ingineriei naționale disimulate a viitoarei intelectualități „moldovenești”, pentru a realiza obiectivul egalării ponderii studenților moldoveni în contingente cu ponderea românilor moldoveni în structura demografică a RSSM. Materialul statistic bogat, adunat și sistematizat în anexa monografiei, analizat prin prisma documentelor de stat și de partid, a rapoartelor instituțiilor de învățământ, a memorialisticii și a surselor de istorie orală, demonstrează adevăratele intenții ale regimului sovietic de a crea o intelectualitate moldovenească rusificată și docilă.

În Capitolul II, intitulat *Politici de construire a corpurilor didactico-științifice ale școlilor superioare din RSSM*, este examinat procesul de formare a corpurilor didactico-științifice în instituțiile de învățământ superior din RSSM, din perioada primei ocupații sovietice a Basarabiei și până la mijlocul anilor 1960, identificate cele patru surse de completare a acestora, determinate rigorile impuse la angajare și așteptările pe care le avea regimul, dar mai ales condițiile de menținere a personalului didactico-științific la catedrele școlilor superioare din RSSM. În compartimentele dedicate politicii de personal a sovieticilor în învățământul superior din monografie, dar și în câteva articole și studii publicate, autoarea analizează atitudinile regimului stalinist față de cadrele didactico-științifice în diferite etape, concluzionând că autoritățile au exploatat potențialul transnistrean, în care aveau parțială încredere, dar și cel basarabean, considerat de origine „burgheză” și în care nu aveau încredere, pentru a argumenta lozincile

propagandistice despre învățământul superior „moldovenesc” și „pentru moldoveni”. Totodată, pentru a-și realiza obiectivele, statul sovietic a mizat pe resursa străină, adusă din afara RSSM, care era sovietică și rusolingvă și nu întotdeauna de calificarea necesară. Cercetătoarea concluzionează că, deși spre mijlocul anilor 1960, statisticile arată că la catedrele școlilor superioare din RSSM erau angajați tot mai mulți absolvenți proprii, de multe ori, aceștia nu erau români moldoveni și nu cunoșteau limba română și nu puteau asigura desfășurarea procesului didactic în limba studenților. De asemenea, devin relevante pentru înțelegerea unor realități actuale demonstrațiile autoarei despre fracționarea corpurilor didactico-științifice din instituțiile din RSSM și relațiile dintre aceste fracțiuni, dar și în interiorul lor, în diferite etape, precum și relațiile lor cu puterea.

Capitolul III este dedicat *Politicii lingvistice în învățământul superior din RSSM*, ca instrument de inginerie națională a politicii imperiale sovietice. Autoarea stabilește normele și practicile curriculare și extracurriculare folosite în instituțiile de învățământ pentru deznaționalizarea și rusificarea studenților moldoveni, precum și a minorităților etnice din RSSM, arătând, totodată, cum regimul a luptat împotriva așa-numitelor „excese naționaliste” și „manifestări ale naționalismului burghez”, care, de fapt, erau niște încercări episodice ale studenților și cadrelor didactice românofone de a-și păstra limba și cultura națională. Concluziile privind rezistența studenților și cadrelor universitare împotriva rusificării și deznaționalizării, precum și despre rezultatele parțiale ale implementării politicii lingvistice sovietice în școala superioară din RSSM, scot în evidență premisele mișcării naționale din anii 1980 și ale luptei pentru legiferarea limbii române ca limbă de stat și revenirea acesteia la alfabetul latin. Cercetarea este importantă și pentru înțelegerea atitudinilor și pozițiilor intelectualității din Republica Moldova, o parte a căreia a fost formată prin sistemul de educație sovietică, iar alta a fost educată de prima.

În Capitolul IV al lucrării, intitulat *Educația comunistă și formarea concepției „corecte” despre lume a studenților*, sunt analizate direcțiile, metodele și formele folosite în educația comunistă a studenților din RSSM în diferite etape și adaptarea educației politico-ideologice la așa-numitul „specific” al studenților basarabeni, pe care regimul i-a controlat și monitorizat, mai ales prin activități extracurriculare și extrașcolare exhaustive, menite să le ocupe tot timpul liber. Concluziile despre straturile de identitate studențească, ca și în cazul politicii lingvistice, explică posibilitatea apariției fenomenelor de la sfârșitul

anilor 1980 și începutul anilor 1990, care au asigurat obținerea independenței Republicii Moldova, dar și scindarea intelectualității din Republica Moldova și a societății, în general, în straturi prooccidentale și românești și rusofile și proestice, nostalgice după URSS.

În *Încheiere*, autoarea formulează concluziile de rigoare și prezintă recomandările pentru teme viitoare de cercetare.

Câteva constatări.

Caracterul inovator, original și inedit al monografiei elaborate de Liliana Rotaru nu poate fi pus la îndoială, lucrarea fiind prima investigație științifică complexă de acest gen pe tematica dată realizată în Republica Moldova. *Importanța teoretică și practică* a monografiei rezidă în faptul că rezultatele investigațiilor științifice pot fi utilizate atât în cadrul cursurilor normative și speciale universitare, în procesul de pregătire a licențiatilor, masteranzilor și doctoranzilor, cât și la elaborarea lucrărilor de sinteză în domeniul istoriei contemporane, în general, și a istoriei învățământului superior din RSSM și Federația Rusă, în special, fiind de un real folos profesorilor, studenților și tuturor celor interesați de istoria contemporană a acestor țări.

Accentuăm, de asemenea, tentația autoarei de a fi deschisă și receptivă la tot ceea ce este nou în cercetarea științifică: izvoare, concepte, metodologie, terminologie, viziuni, prin care se poate ajunge la stabilirea adevărului istoric. Bibliografia este una impresionantă. Pe lângă sursele inedite identificate, sunt utilizate surse documentare publicate din diverse colecții românești sau străine. Investigația este profundă, analitică, numeroase aspecte sunt detaliate și bine argumentate. Conținutul de bază al monografiei certifică capacitățile autoarei de a înainta și de a rezolva, în mod independent și critic, probleme de ordin științific, de a face o analiză temeinică și minuțioasă a izvoarelor și a literaturii monografice folosite, de a purta discuții argumentate cu oponenții, de a formula concluzii și generalizări. Prin amploarea studiului, autoarea introduce în circuitul științific informații inedite, contribuind astfel la integrarea firească a problemelor de istorie contemporană nu doar a RSSM, ci și a Rusiei sovietice deopotrivă. Concepută și scrisă într-o manieră academică, lucrarea scoate în lumină o pagină necunoscută pentru cititorul din Republica Moldova.

Așadar, dincolo de orice observație critică sau sugestie, o concluzie se impune din start: lucrarea este, fără îndoială, o realizare concludentă și originală a rezultatelor unor cercetări temeinice, de durată și de reală valoare științifică. Vă îndemn să lecturați această monografie, sunt sigur că se merită și că aveți doar de câștigat.